

UNIVERSITATEA *BABEȘ-BOLYAI*, FACULTATEA DE *STUDII EUROPENE*

TEZĂ DE DOCTORAT
RELAȚIILE DIPLOMATICE ALE ROMÂNIEI CU FRANȚA (1919-1933)
(REZUMAT)

DOCTORAND CLAUDIA-VALENTINA GÎDEA

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC PROF. UNIV. DR. LADISLAU GYÉMÁNT

2011

Cuprinsul tezei

Introducere.	2
Capitolul 1 Preliminarii diplomatice (1914-1919)	6
Capitolul 2 Poziția Franței față de România, membră a Micii Înțelegeri (1920-1924)	36
II.1. Mica Înțelegere: formare și obiective.	37
II.2. Relațiile franco-române la Conferința de la Genova (1922)	47
II.3. Tensiuni româno-franceze privind negocierile cu Grecia și Polonia.	51
II.4. Reacții privind relația Franței cu Mica Înțelegere.	68
Capitolul 3 Tratatul de alianță și prietenie 1926.	80
III.1. Negocierile româno-franceze (1924-1925)	81
III.2. Tratatul de la Locarno-cauza pentru amânarea semnării tratatului	94
III.3. Semnarea tratatului de alianță și prietenie franco-român 1926.....	100
III.4. Analiza conceptului de securitate în tratat	105
III.5. Impactul tratatului asupra politicii externe a celor două țări.....	109
Capitolul 4 Răspunsul diplomatic al României pentru proiectul Briand (1929-1932)	136
IV.1. Proiectul Briand de uniune federală.....	137
IV.2. Răspunsurile guvernelor	151
IV.3. Răspunsul diplomatic al României	161
IV.4. Planul Maniu și planul Tardieu.	173
Capitolul 5 Rolul Franței în pactul româno-sovietic (1932-1933)	183
V.1. Negocierile României cu U.R.S.S.....	184
V.2. Pactul Briand Kellogg și pactul de neagresiune.....	208
V.3. Franța și înțelegerea româno-sovietică	213
Concluzii	219
Bibliografie.	228
ANEXE	258

Cuvinte-cheie

Diplomație, relații, telegrame, România, Franța, politică externă, corespondență, tratate.

Rezumat

Lucrarea intitulată *Relațiile Diplomatice ale României cu Franța (1919-1933)* încearcă să completeze lipsa cercetărilor aprofundate cu privire la acest subiect. Ne propunem să analizăm prin această lucrare momentele importante ale relațiilor româno-franceze la nivel diplomatic, mai precis evenimentele la care cele două state au luat parte în perioada 1919-1933. Scopul demersului nostru este de a prezenta o analiză obiectivă a relațiilor româno-franceze punând în lumină evenimentele la care cele două state au luat parte. Ne vom concentra asupra aspectelor legate de pozițiile pe care cele două state le-au adoptat la începutul anilor după Marele Război și până în 1933 și vom descrie evenimentele ce marchează direct unul dintre cele două state sau adesea pe amândouă.

Am ales acest subiect, deoarece considerăm că relațiile diplomatice dintre cele două state au fost în această perioadă pline de contradicții: plecând de la sprijin și alianță până la ezitări și tensiuni în funcție de interesele fiecărei părți. Nu dorim să creăm o monografie a relațiilor dintre cele două țări, ci o analiză a chestiunilor și evenimentelor asupra cărora relațiile dintre România și Franța s-au intersectat.

Pentru realizarea acestei analize am folosit ca și surse documentele cu caracter oficial de unde au rezultat relațiile diplomatice dintre cele două state, dar și lucrările de specialitate care fac obiectul acestei perioade. Am folosit o cantitate însemnată de documente diplomatice din fonduri precum: *Fond 71/1914 Paris*, *Fond Paris Politice 1858-1944*, *Fond Primul război mondial*, *Fond 71/Franța*, *fond Geneva*, *fond Dosare speciale*, *Fond 9 Convenții*, *Fond 71/U.R.S.S.* din Arhivele diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe român. Pe de altă parte, documente diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe francez ne-au fost necesare în atingerea scopului nostru de cercetare. Este important să menționăm fondurile: *Fond Guerre*, *seria A Paix*, *Seria Z Europe 1918-1940*, *sub-seria la Roumanie*, *sub-seria Tchecoslovaquie*, *sub-seria Russie*, *Seria Y International La Petite Entente Fonds Nominatifs PA-AP 335 Briand SDN*. Nu sunt lipsite de importanță nici documentele consultate la Arhivele de la Nantes din fondurile: *fond Consulat Cluj* și *fond Ambassade Bucurest*.

Pentru atingerea scopului nostru, acela de a pune în lumină și de a analiza relațiile diplomatice dintre România și Franța în perioada 1919-1933, am utilizat ca metode: analiza istorică și de conținut, analiza comparativă (prezentarea politicii României și a Franței privind

anumite chestiuni de politică externă ce le vizau direct sau indirect) și analiza discursului. Lucrarea este structurată în cinci capitole pe care le vom descrie succint în cele ce urmează.

În primul capitol intitulat *Preliminarii diplomatice (1919-1933)* am prezentat demersurile făcute de Franța pentru ca România să intre în război de partea Antantei, reacția Franței față de pacea de la București semnată între România și Puterile Centrale, apoi Conferința de Pace de la Paris.

În negocierile cu Antanta, România impunea trei condiții: recunoașterea unității naționale, o declarație de război la momentul dorit de către politicienii români, reprezentarea României la o viitoare conferință a păcii unde să aibă drepturi egale ca și ceilalți aliați. Guvernul francez părea decis să admită toate condițiile României de a intra în război, dar concluzia depindea de asemenea de guvernul țarist. Primul ministru român I. C. Brătianu avea obiecții cu privire la condițiile din partea rușilor, dorind ca România să nu fie obligată să declare război tuturor puterilor aliate și ca pacea să nu fie semnată dacă România nu obținea teritoriile sub dominație austriacă și ungară locuite de români.

După doi ani de neutralitate, România a intrat în război de partea Antantei iar acest rezultat a fost posibil datorită diplomației franceze. După ce aliații au refuzat orice contact cu noul guvern bolșevic, acesta s-a angajat în negocieri cu germanii și austriecii la data de 3 decembrie 1917 la Brest-Litovsk. Lenin era dispus să accepte condițiile germanilor pentru salvarea Revoluției bolșevice. La 3 martie 1918 a fost semnat tratatul de la Brest-Litovsk ce impunea Rusiei condiții foarte riguroase. Când germanii s-au întors de la Brest-Litovsk cu un tratat de pace satisfăcător ce elimina Rusia din război și permitea transferul de trupe de pe frontul de est pe cel de vest, ei au decis semnarea unui tratat temporar cu România ce obliga la oprirea ostilităților și oferirea unei libere treceri a trupelor germane prin Moldova și Basarabia la grâul Ucrainei.

La 7 mai 1918 s-a semnat pacea de la București între România și Puterile Centrale ce conținea garanții mutuale și determina consolidarea poziției Puterilor Centrale în Ucraina. România trebuia să cedeze Dobrogea Puterilor Centrale acceptând anumite modificări ale frontierelor cu Ungaria, iar armata sa trebuia parțial demobilizată. Se facilita de asemenea libera trecere a trupelor germane și austro-ungare prin Moldova și Basarabia.

Franța considera că tratatul impus românilor era unul nedrept și îi depreda de bogate teritorii, iar prin clauze politice și economice România trebuia să se supună Puterile Centrale. În ciuda acestei păci guvernul francez se preocupa de o viitoare intervenție a României în război.

Pe de o parte, guvernul francez considera că tratatul de alianță din 4/17 august 1916 era abrogat de drept prin tratatul de la București și că aliații trebuiau să formuleze o altă declarație luând ca referință tratatul din 1916 pentru examinarea revendicărilor române. Pe de altă parte, Saint-Aulaire, ministrul francez la București și generalul Berthelot recunoșteau calitatea de aliat a României și validitatea tratatului din august 1916. Validitatea acestui tratat putea fi obținută din partea aliaților invocând anularea tratatelor de la Brest-Litovsk și București prin armistițiul cu Germania.

La Conferința de Pace de la Paris marile puteri doreau să trateze România ca un stat neutru. Am întâlnit aici două atitudini diferite din partea responsabililor francezi: pe de o parte Georges Clémenceau, premierul francez, nu susținea România, refuzându-i statutul de aliat, pe de altă parte, Raymond Poincaré, președintele Republicii franceze, îi acorda susținere acesteia. Ministrul francez al Afacerilor Externe, Stephen Pichon, s-a arătat mai întâi dispus să acorde sprijin României, dar, fiind influențat de Clémenceau atitudinea sa vis-a-vis de România s-a schimbat. De aici putem înțelege poziția contradictorie a Franței față de România la conferința de la Paris.

În perioada conferinței, Stephen Pichon, ministrul francez al Afacerilor Externe declara că între România și Franța exista un contract pe care nimeni nu îl putea distruge și că Franța era legată de România prin apărarea dreptului. Jules Laroche, ministrul francez la Varșovia se arăta un apărător al poziției pe care România o adoptase în favoarea păcii de la București, motivând că tratatul de la București era considerat nul în esența și în consecințele sale. De îndată ce posibilitatea de reintrare în război s-a arătat, România nu a ezitat să intre alături de Antanta în conflictul militar.

Problemele între cele două state au survenit așadar la conferința de pace de la Paris unde în primă fază, Franța a refuzat statutul de aliat al României susținând astfel anularea tratatului din 1916 prin tratatul de la București din mai 1918. Mai mult, tensiunile între cele două state au apărut cu privire la ocuparea Budapestei de către trupele române, frontierele României și Tratatul Minorităților.

Intrarea României în război de partea Antantei a generat două elemente contradictorii în relațiile diplomatice dintre cele două state precum: colaborarea și contradicția ajungându-se uneori chiar și la tensiuni diplomatice între cele două părți. Dacă în Primul Război Mondial cele două state s-au susținut reciproc chiar și după pacea separată încheiată la București cu Puterile Centrale din mai 1918, nu putem spune același lucru despre conferința de pace de la Paris unde lucrurile s-au schimbat radical.

În al doilea capitol *Poziția Franței față de România, membră a Micii Înțelegeri (1920-1924)* am prezentat motivele pentru care Mica Înțelegere s-a creat, relațiile franco-române în timpul conferinței de la Genova (10 aprilie -19 mai 1922), negocierile Micii Înțelegeri cu Grecia și Polonia și reacțiile anumitor state cu privire la relația dintre Mica Înțelegere și Franța. Toate acestea sunt importante pentru a înțelege interesele Franței pentru Mica Înțelegere și pentru România, membră a acestei antante.

Crearea Micii Înțelegeri în anii 1920-1921 a fost consecința Primului Război Mondial și a dorințelor popoarelor Europei centrale, orientale și de sud, de a întări statele naționale și unitare. Această alianță diplomatică a luat naștere datorită necesității celor trei state membre de menținere a integrității statului teritorial și politic stabilit la Paris, deoarece România, Regatul Sârbilor, Croaților, Slovenilor și a Cehoslovaciei au considerat insuficiente garanțiile stipulate în tratatele de pace.

Mica Înțelegere a fost creată prin convențiile bilaterale din 1920-1921 între Cehoslovacia și Regatul sârbo-croato-sloven, între România și Cehoslovacia și între România și Regatul sârbo-croato-sloven. Principalul scop al acestei alianțe era menținerea ordinii și a păcii în această regiune a Europei opunându-se revizionismului ungar și violenței. România făcea parte din Mica Înțelegere pentru garanția păcii și menținerea ordinii în această zonă a Europei. Cât privește politica sa față de Franța, România era profund atașată de aceasta și considera că nimic nu putea să împiedice legătura dintre ele.

La conferința de la Genova trebuia îndeplinit planul englez de oprire a deteriorării condițiilor economice ale Europei și de prevenire a ocupației franceze asupra Ruhr-ului. Agenda conferinței a fost aprobată în ianuarie 1922 găsindu-se în fruntea priorităților problemele tehnice precum: menținerea păcii europene ca o bază fermă și a condițiilor esențiale pentru restabilirea încrederii fără periclitarea tratatelor existente.

Conferința de la Genova (10 aprilie -19 mai 1922) avea ca scop examinarea situației economice și financiare ale Europei și reunea de asemenea pentru prima dată toate puterile europene, incluzând Germania și U.R.S.S. La 29 aprilie 1922 Brătianu propunea un amendament la primul capitol al Memorandumului conferinței prin care se solicita păstrarea statu quo-ului teritorial. La 2 mai 1922, delegația sovietică a dat un răspuns negativ acestei solicitări. Ea era surprinsă să vadă în memoriul conferinței în fruntea tuturor clauzelor, clauze politice. În aceeași clauză memoriul cerea Rusiei să se abțină de la orice acțiune care ar putea să atingă statu quo-ul politic și teritorial al acelor state. Delegația rusă considera însă acea propunere ca o încercare ascunsă de a determina Rusia să accepte tratatele celorlalte state, iar aceasta era o chestiune politică pe care ea dorea să o discute cu puterile interesate la momentul oportun.

Mergând mai departe în analiza noastră, constatăm că România punea trei condiții pentru admiterea Regatului grec în Mica Înțelegere: situația internă a Greciei trebuia să fie stabilă, guvernele de la Praga și Belgrad trebuiau să își exprime asentimentul față de o posibilă aderare, iar a treia condiție făcea referire la faptul că acordul semnat nu putea fi îndreptat împotriva Bulgariei sau Turciei, state cu care România era în relații bune.

Franța avea o atitudine contradictorie în ceea ce privește intrarea Greciei în Mica Înțelegere. Răspunsul diplomaților francezi în ceea ce privește aderarea Greciei la Mica Înțelegere era ezitantă, argumentată de faptul că situația internă a Greciei nu părea atât de stabilă pe cât susținea ministrul grec al Afacerilor Externe și era de preferat ca Grecia să nu fie admisă în această antantă înainte de a-și rezolva situația internă și înainte ca Franța să recunoască noul guvern.

Guvernul francez se arăta încântat de o apropiere între Grecia și membrii Micii Înțelegeri, deoarece acesta ar fi putut determina menținerea păcii în Balcani, însă avea rezerve cu privire la acceptarea Greciei ca membră a acestei alianțe.

Franța considera că Polonia putea să determine Rusia să se înțeleagă cu Germania împotriva Franței și chiar a însăși Poloniei, dacă aceasta ar fi intrat în Mica Înțelegere. În aceste condiții, Franța vroia să cunoască poziția diferitelor puteri ce erau în dialog cu Mica Înțelegere, state cu interese comune sau tendințe opuse Franței.

Părea că pentru moment Polonia avea mai degrabă interese diferite de statele Micii Înțelegeri și că în opinia Franței ea trebuia să rămână în exteriorul acestei înțelegeri. Oamenii politici polonezi considerau suficiente pentru securitatea Poloniei cele două alianțe pe care

aceasta le semnase: una cu Franța ce îi garanta frontiera de vest și cealaltă cu România pentru frontiera estică. Poziția sa în exteriorul Micii Înțelegeri reprezenta cea mai bună soluție pentru Polonia, dat fiind diferendul teritorial cu Cehoslovacia pentru Teschen, dar de asemenea, ea nu dorea să rupă relațiile pe care le avea cu Ungaria hortistă.

Italia nu putea să vadă cu seninătate Mica Înțelegere și ceea ce se întâmpla în Europa centrală. Oamenii politici italieni considerau că la origine, Mica Înțelegere avea un scop principal defensiv și constituia un element pasiv în viața politică a Europei, dar treptat, ea își asigura un rol activ din cauza numeroaselor probleme nerezolvate ce priveau în mod direct statele slave ale Micii Înțelegeri. Printre aceste probleme se numărau: reconstrucția Rusiei, chestiunea reparațiilor și prăbușirea financiară a Europei centrale.

Problema Basarabiei a reprezentat un element de discordie în cadrul Micii Înțelegeri pentru că celelalte state ale acestei înțelegeri nu vroiau să se lase antrenate într-o aventură împotriva U.R.S.S.-ului. Franța avea obiective geostrategice față de membrii acestei alianțe incluzând de asemenea și România. Realitatea istorică a demonstrat că Parisul a fost implicat în toate relațiile și negocierile inițiate de oficialii de la București. Franța exprimase prin vocea oficialilor diplomați sprijinul pentru Mica Înțelegere pentru a crea un bloc puternic care să țină la respect Germania în veleitățile sale spre sudul și estul continentului. Sistemul politic al Micii Înțelegeri era favorabil intereselor franceze în condițiile în care acesta urmărea aplicarea tratatelor.

În ciuda declarațiilor de prietenie și sprijin reciproc, interesele României și ale Franței nu se intersectau întotdeauna în politica Micii Înțelegeri: Franța nu dorea ca Polonia și Grecia să facă parte din Mica Înțelegere și în același timp se preocupa de situația din Ungaria, element contrar scopului creării acestei alianțe.

Tratatul de alianță și prietenie 1926 reprezintă cel de-al treilea capitol în care am prezentat demersurile diplomaților celor două țări pentru a semna un tratat de alianță și prietenie, apoi am analizat atât tratatul semnat cât și reacții diplomatice din diferite state, cu precădere cele ce veneau din partea U.R.S.S.-ului.

În 1924 în cadrul întrevederilor franco-române se punea în discuție oportunitatea unui acord între cele două state. Un proiect premergător inspirat de tratatul franco-cehoslovac a fost propus de către francezi delegaților români. Tratatul de alianță și prietenie dintre Franța și România urmărea salvagardarea păcii, a cărei menținere era necesară pentru stabilitatea politică și creșterea

economică a Europei, asigurarea respectului ordinii juridice și politice internaționale stabilită prin tratatele de pace semnate.

Exista între România și Franța un interes de ordin general pentru încheierea unui tratat de alianță și prietenie similar celor existente între Franța pe de o parte, Polonia și Cehoslovacia, pe de altă parte, dar și celui care urma să fie semnat între guvernul francez și guvernul iugoslav. România dorea introducerea în tratat a unui element particular care să facă referire la Basarabia, fapt inacceptabil pentru Franța. Acest refuz era justificat de fiecare dată de diplomații francezi prin exemplul tratatului cu Cehoslovacia și cel ce urma să fie semnat cu Iugoslavia, țări ale Micii Înțelegeri. Dacă Franța ar fi acceptat cerințele României, această excepție ar fi determinat ca și celelalte state să ridice alte pretenții în tratatele ce urmau să fie negociate cu Franța.

Insistența diplomaților români cu privire la semnarea unui tratat franco-român dădea impresia că România era determinată să ia aceste luări de poziții din cauza amenințărilor externe. Dacă această chestiune cu privire la introducerea în tratat a unor referi la Basarabia a fost respinsă, și guvernul român acceptase această poziție, era însă momentul ca el să încerce să obțină un sprijin militar garantat de Franța prin semnarea unui acord.

Este de menționat faptul că România nu se simțea amenințată de Germania, iar Franța ignora temerile oamenilor politici români cu privire la dezvoltarea puterii bolșevice. Vorbim de două viziuni diferite de politică externă, și totuși diplomația franceză era pregătită să susțină ideea unui acord militar franco-român care trebuia însă să prevadă organizarea unui contact permanent între statele majore. Aplicarea clauzelor acordului militar depindea de aplicarea prealabilă a clauzelor tratatului politic de către guvernele semnatare.

Totodată, negocierile pentru semnarea unui tratat de alianță și prietenie au cunoscut tergiversări. Cu excepția pretențiilor fiecărei părți, a existat de asemenea și o schimbare în politica franceză. Aceasta a dat oamenilor politici români o anumită îngrijorare cu privire la dispozițiile guvernului francez cu privire la U.R.S.S. Între 11- 25 mai 1924, s-au desfășurat alegerile legislative în Franța ce aduceau la putere alianța Cartelului de stânga, favorabilă relațiilor cu U.R.S.S.

Interesul esențial al României era salvagardarea Basarabiei de un atac sovietic, dar cu ajutorul unei mari puteri, ca și Franța, care ar fi putut înfrunța pericolul sovietic prin intermediul unui tratat militar.

Franța avea două interese foarte importante în semnarea acestui tratat: în primul rând, ea dorea să încadreze România în lista țărilor Europei centrale și orientale cu care ea semnase tratate, și în al doilea rând ea lua în calcul posibilitatea unui eșec al tratatului de la Locarno.

La 10 iunie 1926 Franța și România au semnat tratatul de alianță și prietenie așteptat de doi ani de către diplomații români. Acest tratat reprezenta în viziunea oamenilor politici ai U.R.S.S.-ului o evidentă amenințare pentru pace și erau contrariați de semnarea acestui tratat pentru că nu înțelegeau motivele pentru care Franța luase această decizie, cu atât mai mult cu cât România semnase un tratat și cu Italia. În opinia lor, Franța se îndepărta de popoarele Uniunii Sovietice și diminua șansele pentru soluționarea pacifistă a chestiunii basarabene.

Demersurile diplomatice sovietice pe lângă Franța priveau rolul Basarabiei pentru U.R.S.S. Oamenii politici sovietici insistau vehement asupra motivelor semnării acestui tratat asigurându-se astfel că acesta nu era îndreptat împotriva U.R.S.S.-ului. Combătând teza diplomaților români, diplomația sovietică prin vocea lui Cristian Racovski promitea guvernului francez documente care să probeze originea etnică istorică și politică a anexării Basarabiei. Pe de altă parte Maxim Litvinov, comisarul sovietic pentru Afaceri Externe observa că guvernul italian care semnase un acord analog cu guvernul român a fost mai prudent decât cel francez, deoarece nu luase niciun un angajament privind Basarabia.

În ceea ce privește Basarabia în tratatul franco-român, Berthelot a declarat că Franța avea o atitudine pozitivă și că orice tendință a tratatului era una pacifistă și defensivă.

Tratatul de prietenie semnat între România și Franța a fost considerat de cele două părți semnate ca făcând parte din acele pacte specifice ce întăreau autoritatea Societății Națiunilor și constituiau o contribuție esențială la cauza păcii și ordinii generale. În ianuarie 1927, Ion Mitileneu ministrul român al Afacerilor Externe sublinia importanța acestui tratat de prietenie semnat cu Franța, care sprijinindu-se pe principiile generale de securitate, servea intereselor celor două state dar și politici europene pentru salvagardarea păcii și securității.

În cel de-al patrulea capitol, *Răspunsul diplomatic al României pentru proiectul Briand (1929-1932)* am prezentat proiectul de uniune pe care omul politic francez l-a propus în perioada interbelică și am analizat răspunsul diplomatic al României în comparație cu alte state. Nu sunt lipsite de importanță nici proiectele oamenilor politici, Maniu și Tardieu asupra cărora ne-am oprit în demersul nostru.

Aristide Briand a fost primul om politic care prezenta un proiect de construcție europeană într-un cadru oficial, la reuniunea Societății Națiunilor, un proiect intens dezbătut de reprezentanții țărilor europene. Trebuie menționat faptul că în 1928, Aristide Briand lansase în Parlamentul francez un apel solemn la uniunea statelor Europei.

Discursul din septembrie 1929 punea accent pe domeniul economic. O lună mai târziu criza izbucnea în Statele Unite și se extindea la principalele țări europene. Contextul internațional făcea dificilă o acțiune în domeniul economic și determina țările să își închidă frontierele. Izbucnirea crizei economice împiedica suprimarea barierelor și liberalizarea schimburilor internaționale. De asemenea, schimbări majore se produsese și în politica germană: moartea lui Stresemann la 3 octombrie 1929 și întărirea poziției extremei drepte care nu dorea o reconciliere cu Franța ci o revizuire a tratatelor de pace și realizarea intereselor naționale germane.

Poetul și diplomatul francez Alexis Léger a redactat memorandumul detaliat al uniunii federale europene un proiect ce a fost prezentat la 1 mai 1930 în fața Societății Națiunilor prin care se dorea înființarea unui organ reprezentativ și responsabil sub forma unei instituții precum Conferința europeană compusă din reprezentanții tuturor guvernelor europene membre ale Societății Națiunilor care să reprezinte organul director esențial al uniunii europene pe lângă Societatea Națiunilor.

Era nevoie de un organ executiv sub forma unui Comitet politic permanent, compus dintr-un anumit număr de membri ai Conferinței europene asigurând uniunii europene un organism de studiu și în același timp un instrument de acțiune. Activitatea acestui Comitet ca și cea a Conferinței trebuia să se desfășoare în cadrul Societății Națiunilor, iar reuniunile sale să aibă loc la Geneva sau să se desfășoare sesiuni regulate care să coincidă cu cele ale Consiliului Societății Națiunilor.

Un alt organ necesar uniunii europene trebuia să fie un Secretariat care să asigure: executarea administrativă a executării instrucțiunilor președintelui Conferinței sau Comitetului european, comunicările între guvernele semnatare ale unui pact european, convocările Conferinței sau Comitetului, pregătirea discuțiilor, înregistrarea notificărilor.

Memorandumul din 1 mai 1930 aducea modificări ce atrăgeau atenția Bucureștiului. El insistă, contrar proiectului inițial, pe construcția politică prealabilă solidarității economice ceea ce ar fi putut crea temeri pentru că el prevedea o Conferință europeană care să regrupeze toate

statele europene membre ale Societății Națiunilor un Comitet permanent ca organ executiv al Adunării.

În viziunea oamenilor politici români consolidarea și prosperitatea popoarelor nu puteau fi asigurate decât printr-o cooperare activă și permanentă a națiunilor pe terenul politic și pe cel economic. Proiectul propus trebuia să se realizeze în cadrul Societății Națiunilor, dacă nu Uniunea federală europeană tindea să se substituie Societății Națiunilor, și trebuia să se bazeze pe respectul tratatelor, a integrității teritoriale a statelor, a independenței, suveranității și egalității lor.¹

În ceea ce privește elementele de organizare reprezentativă și executivă propuse de Memorandum, guvernul român era de părere că pentru acest proiect, în afară de Conferința europeană era necesar să se creeze un Secretariat provizoriu cu misiunea special de a reuni toată documentația și să studieze problemele vizate de memorandum, dar și alte probleme indicate de state. Rezultatul acestor studii trebuiau supuse Conferinței europene în anul următor.²

Guvernul român era decis să participe la Conferința care trebuia să se reunească la Geneva în septembrie în cadrul Adunării Generale a Societății Națiunilor și își rezerva dreptul de a examina sugestiile concrete cu privire la Memorandum, cât și propunerile făcute de celelalte guverne.

România era printre țările fidele ideii de pace, iar vigilența ei pentru păstrarea păcii era o dovadă în acest sens. Statele aliate ale Franței precum România, Cehoslovacia, Iugoslavia și Polonia au aprobat proiectul Briand de construcție europeană, în timp ce state revizioniste precum Germania, Italia, Ungaria, U.R.S.S. au reacționat împotriva acestuia.

Iuliu Maniu, președintele Consiliului de Miniștrii din România, propusese încă din 1924 un plan de integrare europeană ce îi purta numele. El vedea integrarea europeană ca un instrument al păcii în interesul țării sale, de aceea propunea o confederație economică a Europei centrale din care să facă parte România, Cehoslovacia, Bulgaria, Austria, Ungaria, Polonia. În februarie 1929 Iuliu Maniu, președintele Consiliului de miniștrii din România prezenta un al doilea memoriu guvernelor britanic și francez cu privire la crearea unei largi confederații de state din sud-estul Europei care să formeze o uniune economică, însă fiecare stat să-și păstreze

¹ AMAEF, *Série Y Internationale*, carton 85 1 A, La réponse du gouvernement roumain: 8 juillet 1930, f. 97.

² Ibidem, l.cit.

suveranitatea. Planul Briand genera o anumită temere cu privire la crearea unui directoriu al puterilor care nu făcea referire la domeniul economic.

Diplomația franceză era sceptică în privința realizării planului Maniu, deoarece în opinia ei, era periculos să i se dea o publicitate și o importanță mare, deoarece acest plan ar fi dus la iluzia succesului unor acorduri preferențiale separate. Este de subliniat faptul că planul Maniu a fost un plan economic federal cu prelungire politică vizând garantarea statu quo-ului excluzând marile puteri în elaborarea sa. Acest plan a eșuat din cauza refuzului ministrului de Afaceri Externe cehoslovac Edouard Benes pentru ca Cehoslovacia să joace rolul de lider industrial local.

André Tardieu, președintele Consiliului și ministrul Afacerilor Externe francez avea două mari proiecte: primul reprezenta organizarea securității colective prin excluderea armamentului greu al statelor participante la Conferința dezarmării a Societății Națiunilor, ce permitea rezolvarea chestiunii de solidaritate în drepturi a țărilor învinse în materie de armament. Al doilea proiect viza crearea unei federații dunărene.

Uniunea economică între Austria, Cehoslovacia, Iugoslavia, România și Ungaria, creată de guvernul francez și cunoscută numele de planul Tardieu a determinat aderarea României la aceasta, dar sub anumite condiții: negocierile economice între cele cinci state să se desfășoare fără implicarea marilor puteri, iar actul constitutiv al uniunii să fie bazat pe tratatele existente și să fie introdus în documentele Societății Națiunilor.

André Tardieu a înțeles că proiectul său economic nu era dorit de țările Micii Înțelegeri, deoarece acestea erau incapabile să reziste la presiunea comercială a Germaniei. Mai mult, Benes dorea ca Germania să facă parte din Federația dunăreană, ceea ce ar fi compromis interesele franceze din bazinul dunărean.

Subliniem faptul că România aproba planul Briand însă formulând anumite rezerve ca de exemplu: respectarea tratatelor, integritatea teritorială, independența, suveranitatea și egalitatea statelor, iar Bucureștiul dorea din cauza crizei să fie trecute în prim-plan problemele economice. Cele două planuri Maniu și Tardieu au pus în lumină idei economice diferite cu privire la realizarea unui proiect federal regional.

Proiectul lui Aristide Briand a fost sortit eșecului din cauza inconvenientelor și argumentelor contra din partea statelor europene care nu doreau să-și abandoneze suveranitatea, fiind preocupate în mod special de afacerile interne decât de crearea unei federații europene.

Capitolul cinci, *Rolul Franței în pactul româno-sovietic (1932-1933)* și-a propus să prezinte și să analizeze demersurile pentru semnarea unui pact de neagresiune între România și Franța punând în evidență rolul pe care Franța l-a jucat în aceste tratative. Situația internă și pericolul sovietic din Basarabia determinau diplomația franceză să joace rolul de mediator între cele două state pentru semnarea unui astfel de pact. De altfel, Franța era direct interesată de negocierile dintre cei doi actori, întrucât ea însăși era condiționată de sovietici pentru semnarea unui pact de neagresiune cu aceștia.

Pactul de neagresiune reprezenta o restabilire a relațiilor ruso-române pe o bază mai concretă prin care se recunoșteau frontierele reciproce și se stabilea o reconciliere între cele două părți.

La începutul anului 1930 se punea în discuție semnarea unui pact de neagresiune între Franța și U.R.S.S. După scurt timp, România era invitată de Franța să înceapă și ea demersurile privind semnarea unui tratat cu U.R.S.S. Însă, drumul până la atingerea acestui obiectiv era unul anevoios, ținând cont de diferendul teritorial ce privea soarta Basarabiei.

Sovieticii doreau negocieri directe cu guvernul român prin reprezentanții diplomațiici ale celor două state într-o capitală în care aceștia erau acreditați. Guvernul sovietic era dispus să negocieze un tratat de neagresiune cu guvernul român dacă acesta își exprima oficial această dorință și dacă lăsa deschisă chestiunea Basarabiei.

Guvernul român căuta să introducă formule prin care U.R.S.S. să recunoască implicit anexarea Basarabiei. Diplomații francezi erau sceptici în privința unui compromis din partea sovieticilor, și menționăm cazul lui Jules Laroche care vedea în această tentativă a românilor recunoașterea anexării Basarabiei ca una care nu ar fi avut nicio șansă și era mai bine să nu se pună în discuție o asemenea problemă, deoarece ar fi determinat eșecul negocierilor. În opinia lui Jules Laroche, dacă se cerea prea mult în aceste negocieri, se risca compromiterea unui rezultat care constituia deja un real progres.

Principalul dezacord s-a produs la definirea cuvântului agresiune. Românii, fără să menționeze în mod special Basarabia, s-au străduit să ajungă la o formulă care să apere de orice atac rus teritoriile pe care le ocupaseră. Dar, sovieticii doreau o definiție a cuvântului care să asigure respectarea vechii frontiere pe Prut, dar nu și a celei noi. Sovieticii respingeau orice formulă care putea fi interpretată ca o garanție a suveranității române asupra Basarabiei sau ca o acceptare tacită din partea lor a statu quo ului teritorial român.

Franța dorea ca România să obțină din acest tratat de neagresiune reprezentări diplomatice reciproce, stabilirea în Basarabia a unei frontiere de drept comun și funcționarea unor comisii de conciliere, iar frontiera orientală a României să se transforme într-o frontieră de drept.

Negocierile dintre România și U.R.S.S. cu privire la semnarea unui pact de neagresiune au fost întrerupte din cauza intransigenței diplomatice a ambelor părți. André Tardieu, președintele Consiliului francez, considera că responsabilitatea întreruperii negocierilor între România și Franța revenea negociatorilor, iar pretențiile cu privire la Basarabia erau inacceptabile de o parte și de cealaltă. În opinia sa, Rusia nu putea să renunțe la teza sa privind Basarabia și căuta să obțină din partea românilor o formulă deschisă în această privință și să compromită România. Tardieu îl sfătuia pe Maxim Litvinov să caute o formulă mai generală acceptată de cele două țări, ceea ce ar fi pus capăt tensiunilor diplomatice între cele părți. Guvernul francez nu dorea ca un pact de neagresiune să fie doar o repetare zadarnică a pactului Briand-Kellog.

Nicolae Titulescu, ministrul român al Afacerilor Externe dorea să se convingă că, semnând acest acord bazat pe definirea agresorului, U.R.S.S. renunța definitiv la pretențiile sale privind Basarabia. El obținuse din conversațiile cu reprezentanții sovietici angajamente, care-i permitea să considere că problema Basarabiei era definitiv rezolvată. Deși aceasta nu reprezenta recunoașterea de iure a suveranității României asupra Basarabiei, ar fi făcut imposibilă o revendicare ulterioară a sovieticilor, deoarece litigiul între cele două părți era considerat rezolvat prin semnarea acestei convenții.

Guvernul francez a semnat pactul de neagresiune cu sovieticii la 29 noiembrie 1932 ca să reducă riscurile unei înțelegeri politice mai strânse între U.R.S.S. și Germania. Pe lângă angajamentul de neagresiune, pactul stipula că dacă unul dintre semnatori era atacat, celălalt nu trebuia să sprijine agresorul.

Este important să menționăm că România și Franța au câștigat mult din negocierile cu sovieticii. Moscova renunța implicit la Basarabia prin Convenția de definire a agresorului, semnata la Londra 3-4 iulie 1933. Al treilea articol al convenției stipula că nicio considerație de ordin politic, militar, economic sau de alta natură nu putea să justifice o agresiune. În aceste condiții, Franța și-a atins unul dintre obiectivele sale: de a-i vedea pe români și sovietici împreună pentru proiectele sale împotriva Germaniei.

În ceea ce privește pactul de neagresiune au existat neînțelegeri diplomatice și cooperare între cele două state. Franța dorea să implice România în negocierile cu U.R.S.S. pentru semnarea unui pact de neagresiune, dar bunele sale intenții erau de asemenea motivate de condiția impusă de U.R.S.S. semnarea unui pact de neagresiune sovieto-francez. Franța juca astfel un rol de mediator în relațiile dintre România și U.R.S.S.

Între 1919-1933, România avea multe interese de apărare precum iredentismul ungar la vest, bulgar la sud, și revendicările Uniunii sovietice cu privire la Basarabia. În aceste condiții, Franța devenea un partener pentru proiectele României, proiecte încununate atât de succes cât și de tensiune la nivel diplomatic atunci când interesele celor două state nu se intersectau.

Elementul comun de politică externă între cele două state a fost acela că ambele doreau păstrarea avantajelor câștigate în urma tratatelor de pace și refuzul categoric cu privire la revizuirea acestora. Pentru ca aceasta colaborare să poată fi posibilă, cele două state au avut relații bilaterale clasice sau o diplomație multilaterală desfășurată în cadrul Societății Națiunilor.